

Fig. 1. Ølstykke. Ydre, set fra nordøst. Tegning af E. Schiodte 1875.

ØLSTYKKE KIRKE

ØLSTYKKE HERRED

Om kirkens forhold før reformationen synes intet oplyst¹. 1567 havde sognet 39 tiendeydere². 1687 fik Sjællands stiftsskriver tillagt kirkens visse og uvisse indkomst mod at vedligeholde den forsvarligt og gøre regnskab for stiftsbefalingsmanden og bispem³. 1697 blev kirketienden på lignende betingelser tillagt sognepræsten ved Vor Frue i Roskilde, og 1713 bortfæstedes den til samme⁴. 1875 afhændede finansministeriet kirken til et interessentskab af tiendeydere⁵, og 20. juni 1911 overgik den til selveje.

Møntfund. Ved tårnets nedrivning 1867 fandtes en sølv- og 203 kobbermønter fra Erik af Pommerns tid, udmøntet i Lund og Næstved⁶.

Ifølge *sagnet* var det farligt at gå forbi kirken ved nattetide, da glumsoen angreb mennesker⁷.

Kirken ligger på et højt plateau i den gamle landsbys nordvestlige udkant, indtil for få år siden med åbne marker helt op til det nordre og vestre kirkegårdsdige, hvorfra der var vid udsigt. Markerne er nu bebyggede med udstrakte parcelhuskvarterer. Kirkegården, der har en stor udvidelse mod nord, og en mindre mod vest (efter 1875, sml. nedenfor), hegnes af moderne, teglhængte mure undtagen dog i øst mod præstegården, hvor begrænsningen forløber ret tæt på koret; her står en gammel, hvidtet, teglafdækket munkestensmur på sok-

kel af kampesten; ud for korgavlen en låge for præsten. Af tegningen, fig. 1, fremgår, at før udvidelsen var kirkegården på vestsiden hegnet af en mur med fladbuede spareblændinger. Hovedindgangen mod syd har køreport og ganglåge med trægitterfløje mellem murede piller af moderne munkesten. 1661—62 repareredes ringmuren med hulsten⁸. Flere andre reparationer nævnes i regnskaberne, således 1717—18 ved muremester Christoffer Hansen, Græse, i hvilken forbindelse »alle tre Laager og Porten« omtales⁹. 1734 opførtes i den søndre ringmur, hvor »sognepræstens hus har stået imod«, 8 alen mur af kampesten med tag¹⁰. 1695 fornyedes to *†kirkeriste*¹¹.

Taget på en *†kirkelade* repareredes 1615¹².

Efter ansøgning fra kommunen tillod Kultusministeriet 1886, at *ligkapellet* på kirkegården umiddelbart vest for hovedindgangen opførtes »omhyggeligt og i kirkelig Stil«¹³. Det er af røde sten i blank mur og med kamttakkede gavle.

Et *†halsjern* er nævnt 1764¹⁴.

1862 anlagdes et brolagt *fortov*¹⁵.

Kirken består af et skib fra 1100-årenes sidste halvdel, hvor det *†oprindelige* kor har givet plads for et senmiddelalderligt langhuskor; mod syd et ligeledes senmiddelalderligt våbenhus, mod nord et sakristi fra reformationstiden, samt vesttårn, opført 1867 som afløser for et relativt tidligt middelalderligt *†tårn*. Orienteringen har afvigelse til syd.

Af den oprindelige, forholdsvis lille kirke er kun langhusmurene i behold, opført af rå og kløvede *kampesten* med udstrakt anvendelse af *kridt- og frådsten* til bygningsdetaljer (højde fra fortov til gesims 3,85 m). Nordmurens østhjørne er sat af kampestenkvadre med et par anseelige frådstenskvadre øverst. I murens østre del forløber der 0,90 m over jorden et kridtstensskifte; enkeltvis forekommer et par frådsten. Over det østligste vindue ses en rest af den oprindelige åbnings kridtstensstik, og vest for midtervinduet et med kampesten udvendig tilmuret, 0,65 m bredt, vindue med stik og karme af kridt og en enkelt frådsten. Også sydmurens østhjørne er bevaret med en del store frådstenskvadre. Hver af skibets langmure må oprindeligt have haft to *vinduer*, hvoraf de ovennævnte spor er bevaret i nordsiden. *Syddøren* er en udvidelse af den oprindelige sydportal; nordportalen kan ikke umiddelbart spores.

Ændringer og tilføjelser. I skibet indsattes formodentlig endnu i 1300'erne tre fag smukt udførte, højt kuplede *krydshvælvinger*, som hviler på udhugninger i væggene og på spidse gjordbuer med vægpiller, der prydes af kraftige karnisprofilerede kragbånd, til hvis øvre led der slutter sig slanke hjørnesøjler (fornyeede i vest) båret af kræmmerhuskonsoller og kronet med trapezkapitæler, som optager både kappekanternes rundstave og de spinkle kvartstensribber; i midthvælvet mødes ribberne i en rundskive. Helstenskapperne er muret i kreds uden overribber.

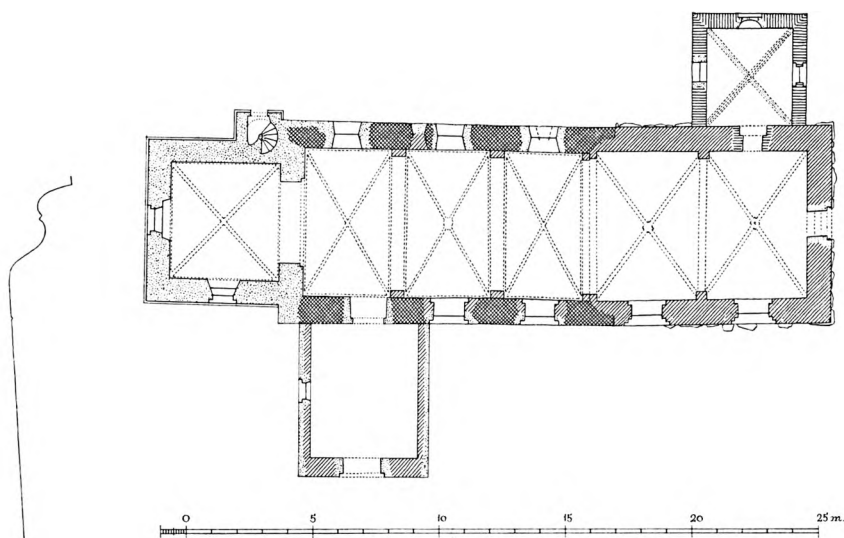

Fig. 2. Ølstykke. Plan. 1:300. Målt og tegnet af C. G. Schultz 1935 med enkelte suppleringer ved Hans Stiesdal 1975. T. v. tårnsokkel, 1:10. Efter E. Schiødtte 1875 (p. 2332).

Langhuskoret af munkesten i munkeskifte står på syld af uensartede kampesten, der også indvendig, navnlig under sydmuren og den sydlige del af østmuren, er fremtrædende. Den rundbuede præstedør midt i østgavlen omgives af moderne munkestensmurværk¹⁶. På gavlmuren syd for døren ses et 26 skifter højt rudemønster af sortbrændte bindere. Gavlen har ni helstens kamtakker og et tilsvarende antal blændinger; i den midterste, brede blændings spejl er der øverst to små trapeformet afsluttede tvillingblændinger, hvorunder en cirkelblænding; derunder en høj blænding dækket med tvillingtrappe og hvilende på en nedhængende midtstav af bindere med rektantet konsol. De øvrige blændinger afsluttes med tilsvarende tvillingtrapper. Indvendig er taggavlen forstærket med en halvstens murpille. Langsidersnes udkragende tandsnitgesims har tænder, murede med to bindere over een¹⁷. Sydmurens to brede, fladbuede, udvendigt dobbeltfalsede vinduer er utvivlsomt oprindelige. Koret dækkes af to puklede krydshvælvinger, som hviler på forlæg i væggene og hvis spidsbuede helstens gjordbuer bæres af vægpiller; den vestligste gjordbue er muret op imod den østligste i skibet. Ribberne krydses i rudeformede topklodser. Begge hvælv har helstens brede overribber, sine steder med trinkamme.

Det høje munkestensvåbenhus er opført i munkeskifte, men af to omgange. I den nedre del af sydgavlen, hvis fladbuede dør i spidsbuet spejl er moderne udvidet¹⁸, ses mange sortbrændte bindere op til et rulskifte i højde med dørblændingens top. Langmurenes øvre del og selve gavlen er bygget af lidt tykkere, ensartet røde sten. Midt over døren en indfældet rektangulær blænding med skrå sålbænk, måske til solur eller indskrifttavle¹⁹. Gavlen har fem halvandenstens

kamtakker og samme antal blændinger; de tre midterste er spidsbuede, og hver af dem har yderligere i spejlet indfældet en blænding, der foroven afsluttes med tvilling-spærstik hvilende på binderstave med affaset konsolsten. I de to yderste ses dette spærstik gentaget uden omgivende spidsbue. Våbenhusets flankemure er stærkt omfugede og lappede i moderne tid. I vest sidder et spidsbuet vindue, og under den dobbelte, retkantede gesims løber et savskifte. Det indre har bræddeloft i gesimshøjde, opsat 1970 i stedet for gipsloft; dette stammede vist ligesom vestvinduet fra den ombygning 1870, der 1867 var forberedt i arkitekt Meldahls restaureringsforslag²⁰ (fig. 4).

Sakristiet på korets nordside er af store røde mursten i krydsskifte; i hver af de tre ydermure sidder et fladrundbuet, næsten rundbuet vindue, det østre falsat til begge sider, det nordre, som er tilmuret, kun udvendig falsat, mens vestvinduet er lige gennemløbende. Bygningens flankemure har over et kridtstensskifte udkragende savskiftegesims, mens der under gavlfoden i hver side, som rester af den forsvundne gavltrekan, sidder en profileret konsolsten af kridt (karnis?) med glat forside i gavlflugten. Gavltrekanen, ommuret af små gule sten, står glatpudset, uden kamme²¹. Sakristiet, der er tilgængeligt ad en fladbuet dør i korets nordmur, dækkes af en samtidig krydshvælving, hvis femsidede ribber løber af på tykt overkalkede kragsten, der under et par lige-løbende rundstavled er formet nærmest som en halvkugle, forneden afsluttet af et kort rundstavled over en nedhængende tap. På det tilmurede nordvindues plads er udsparet en flad og fladbuet niche.

Det nygotiske *tårn* er opført 1867 (årstal på urskiven), efter tegning af Ferdinand Meldahl²⁰, af store røde sten på en sokkel fra det tidligere tårn (se nedenfor); herfra hidrører også den indvendige kridtstensbeklædning, der strækker sig helt op til glamhulshøjde. En samtidig spidsbuet, falsat tårnbue sætter kirken i forbindelse med tårnrummet, hvis krydshvælving kopierer skibets. Trappehuset på nordsiden giver adgang til mellemstokværk. Klokkestokværk med to spidsbuede glamhuller i hvert verdenshjørne. De blændingsprydede gavle i syd og nord, hver med syv kamtakker, er inspirerede af våbenhusets.

Det på grund af brøstfældighed 1867 nedrevne *†vesttårn* var den ældste af kirkens tilbygninger. Det synes at have været en interessant bygning, alene at dømme efter den bevarede, for en sjællandsk kirke usædvanlige granitkvadersokkel med attisk profil; den er genanvendt i det nuværende tårn (fig. 2). Angående en påtænkt reparation i 1820'erne hedder det, at udgiften sandsynligvis vil blive større end beregnet, »da en betydelig Del af Taarnets eneste Side maa nedtages og opmures igen med Kridtsten«²². De bevarede regnskabsnotitser giver desværre ellers ikke oplysninger om tårnets arkitektur. Dog synes der at have været gavle i syd og nord, hvilket sikkert har dannet forbillede for

Fig. 3. Ølstykke. Ydre, set fra sydvest.

Erling Jessen 1974

det nuværende tårns gavplacering²³. 1722 angives tårnet at have haft ialt 22 gavlkamme¹⁰, et usædvanlig stort antal. Allerede den tidligste regnskabspost 1662—63 gælder brøstfældighed, idet der da indlagdes fire egebjælker »gennem det revnede Taarn«⁸. 1729 og de følgende år foretoges omfattende istandsættelsesarbejder, bl.a. fuldstændig nedtagelse og genopførelse af en af tårnets sider, vistnok vestsiden; tømrermester Basse, Fredensborg, indlagde nyt loft, ny indvendig trappe og »ny Fod af Brædder langs igennem den vestre Side af Taarnet«¹⁰. 1849 var det på tale helt at nedrive det, men man indskrænkede sig til en reparation, samt anskaffelse af ny klokkestol²⁴. Tårnet var ved denne tid støttet af stræbepiller; 1861 omtales to på vestsiden og en på nordsiden¹⁵. Tilsyneladende har den genanvendte sokkel haft fire hjørnestykker, hvoraf de to sidder under det nuværende tårns to vestre hjørner, mens de to andre er anbragt under trappehuset. Da der næppe har været trappehus på det oprindelige tårn, kunne det tyde på, at dettes fire hjørner stod frit, og at det følgelig var jævnbredt med, måske lidt bredere end skibet.

Hvis man forestiller sig det forsvundne tårn opført af kridt, med »forkert« vendte gavle og måske bredere i retningen nord-syd end i øst-vest, kommer Himmelev kirkes tårn i betragtning som en nærliggende parallel (DK. Kbh. Amt p. 648)²⁵. Sokkelprofilen kunne antyde en datering o. 1200.

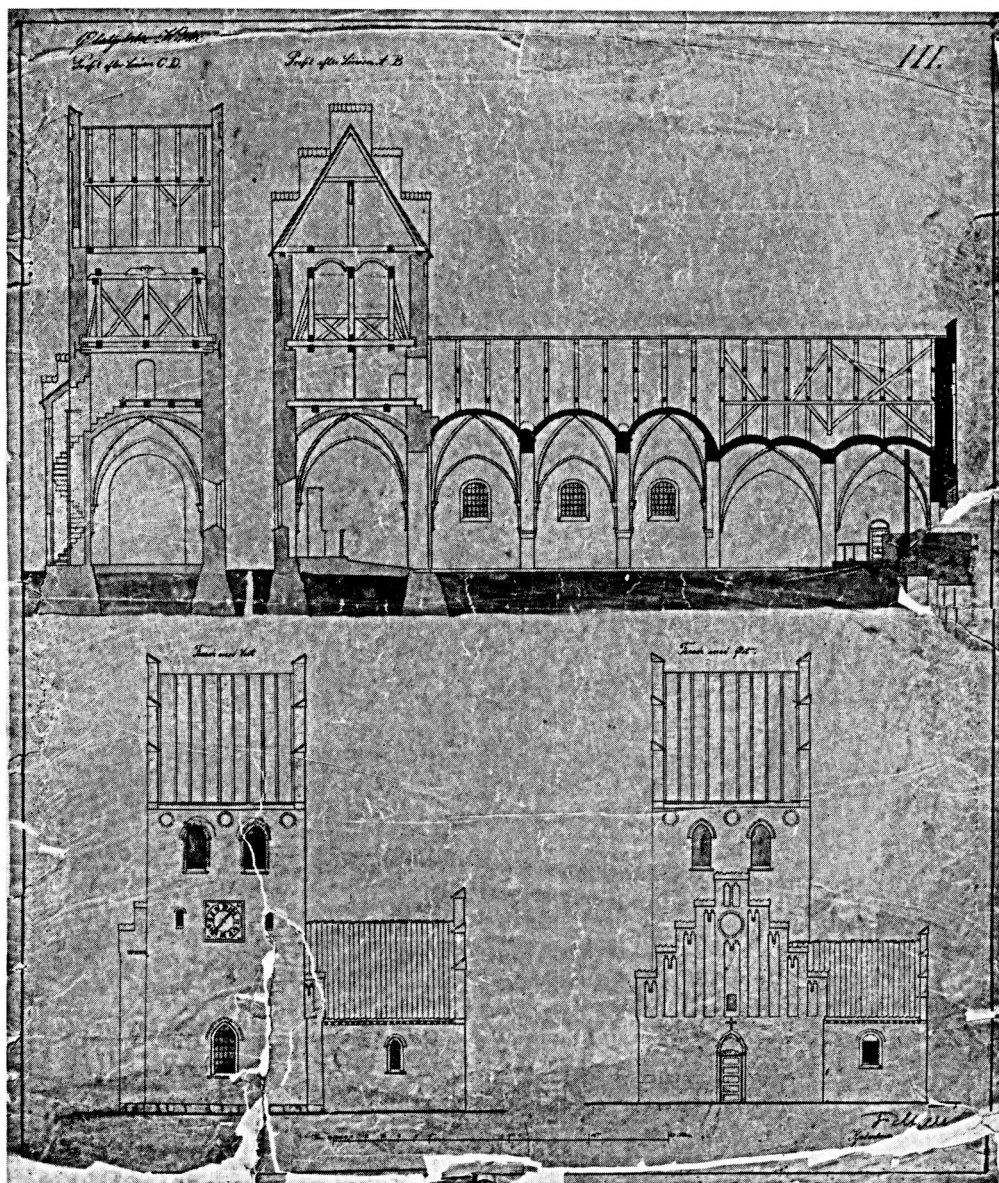

Fig. 4. Ølstykke. Tegning (i Rigsarkivet) af F. Meldahl til kirkens ombygning 1867.

1671—72 foretog kgl. murermester Jørgen Skramb, Frederiksborg, omfattende reparationsarbejder, bl. a. »fundamentet under sakristiet at opmure«, istandsættelse af det vindue, »som af tyve var udbrudt«, skalmuringer på tårnet og i skibet over pulpituret, ommuring af lydhuller og kamtakker, samt indlægning af fem ankerbjælker »i de tre buer i kirken, som har givet sig«⁸.

Kirken har tidligere været hvidtet udvendig²²; i tårnets mellemstokværk ses dog et par genanvendte kridtstenskvadre med okkergul kalk; nu står byg-

ningen med blanke mure, kun sakristiets gavltrekant er pudset. Fraregnet tårnet, som har blytag²⁶, er alle bygningsdele teglhængt. 1776 anskaffedes 9800 glaserede, »klinkede« tagsten¹⁰, og det gamle blytag solgtes. Samtidig fornyedes sparreværket over skib, kor og våbenhus, ligesom der udførtes »en ganske ny Gesims om Kirken«, alt med Kobiersky som entreprenør²⁷. Over sakristiet ses rester af dettes oprindelige tagstol; ellers er alle tagværkerne vistnok atter fornyede ved Meldahls restaurering o. 1870. 1827—28 fjernedes en kvist²⁸. Det er sandsynligt, at skibets vinduer ved den lejlighed fik form som korets²⁹.

Koret har cementgulv; i gangene ligger små gule mursten på højkant og mellem stolestaderne bræddegulve over en 40 cm dyb krybekælder³⁰.

(†) KALKMALERIER

Ved kirkens hvidtning 1970 fremkom kalkmalerifragmenter, som fæstnedes og overhvidtedes efter anvisning af Nationalmuseets konservator.

O. 1300—25. I tredie hvælv fra øst, lige over vestre gjordbue fandtes en grøn dekoration med sorte konturer formet som et træ, hvis grene endte i hjerteformede blade (sml. Søborg p. 1119, hvor tilsvarende udmaling er sat til tidligst o. 1275, og Esbønderup, p. 1020, de små »træer« fra o. 1300 i korhvælvet). Rundstavene langs gjordbuen smykkedes af en tovsnoning i rødt og okker, og langs de fire ribber lob en rød kant. Tilsvarende ribbedekoration fandtes i hvælvet vest for; dette havde i toppen et dekorativt ornament malet i grønt, rødt og okker.

O. 1475. I fjerde fag fra øst var der i nordkappen, foruden ovennævnte ribbedekoration, rester af en mandorla. Vest for den sås en glorielet Mariafigur og to engle, den ene blæsende i basun i færd med at opvække to døde, i røde dragter malet med sorte konturer. Øst for den anedes Johannes og i kappefligen en nøgen kvinde på vej til helvede.

På *korets østvæg* fandtes på begge sider af døren, ca. to meter over gulvet, enkle indvielseskurs. Tilsvarende sås på sydvæggens to østre gjordbuer og på den næststiligste i nord; de var røde med grøn yderkant, og alle malet over ældre kors. På en af småsøjlerne på skibets sydvæg sås en slags marmorering, prikket ud i dodenkop og mørk okker.

I *våbenhuset* fremkom dele af en trelinjet indskrift, formentlig fra 1600'rne; i øverste linje kunne kun læses: I, i nederste: Diebus (dage). Der kan være tale om en gravskrift eller muligvis præsterækketavle. Øst for døren.

INVENTAR

Oversigt. Af kirkens oprindelige inventar er kun en mindre del bevaret. Fra middelalderen stammer det murede alterbord, den romanske granitfont og to gotiske gravsten; derimod er de følgende århundreder dårligt repræsenteret. En undtagelse danner den fornemme alterkalk med indlagte sten i knoppen og graveringer med blandt andet årstallet 1594 på fodtungerne. Prædikestolen fra o. 1600 tilhører en i amtet kendt gruppe, som regnes blandt de arbejder, der er udgået fra Bernt snedkers værksted i Slangstrup. Den rigt udskårne altertavle fra 1654 er henført til slotssnedker Claus Gabriel. 1746 blev også denne kirke malet af Hans Nielsen, Ganløse¹⁰, og i 1800'erne fornyedes begge klokker og stolestaderne, der ligesom beklædningen under og gulvet i prædikestolen var medtaget af svamp. Herefter blev stolene malet med ådret egefarve³¹.

Alterbord, middelalderligt, af munkesten, på de tre sider dækket af nyt fyrretræspanel. I bagsiden er der en fladrundbuet, falset niche, 78 cm høj, 121 bred og 80 dyb. Bevarede stabler i siderne viser, at nichen, hvis bund beklædes med brædder, har været lukket med låger. Selve bordet er 125 cm højt, 175,5 bredt og 95 dybt. Det står ca. 88 cm fra korets østvæg.

Alterklæde, nyt, af rødt fløjl med kors af guldgalden. †*Alterklæder.* 1620¹² og endnu 1662 ejede kirken et alterklæde af blått caffas³², 1662 desuden et nyt, rødt af fløjl⁸. Siden da er de røde, et anskaffet 1703¹¹, et andet 1745, hvilket årstal var broderet på klædet tillige med det kongelige navn¹⁰. 1827 købtes atter et med kongens initialer og krone²⁴; det hang på alterbordet 1915.

Altertavle (fig. 5) med reliefskåret årstal 1654, af C. A. Jensen henført til slotssnedkeren på Frederiksborg, Claus Gabriel, der døde 8. okt. nævnte år³³. De fire evangelister samt Moses og Johannes døberen tillige med de små våbenskjolde på gesimserne er fornyede 1746 af billedhuggermester Henrik Lorentz Beck¹⁰. Den rigt udskårne baroktavle har bevaret en arkitektonisk opbygning bestående af postament, storstykke og topstykke. I postamentets fyldning, som indrammes af knækket profilliste og har buetunge i enderne, er der indsat et maleri; hjørnerne udfyldes af englehoveder og fornedet det reliefskårne årstal. Som fundament for storstykkets to store figurer tjener konsoller, der er formet som volutter, prydet af et englehoved foroven og en mindre løvemask fornedet. Til siderne er der vinger bestående af bruskværk.

Storstykkets arkadefelt rummer en skåret fremstilling af den korsfæstede flankeret af Maria og Johannes; på hver side af korstræet svæver en engel, og ved dets fod knæler Maria Magdalene. De frit udskårne figurer står i fordybet felt, hvis vægge og loft smykkes af kasetteværk. Rammens profillister er i den halvrunde, øvre afslutning knækket på samme måde som i postamentfeltet og i vederlagshøjde forkrøbet om en roset. Sviklerne har englebørn. Storfeltet flankeres af to store, yngre figurer, som står foran muslingeskaliniche i pilaster med fladsnit (fig. 6). De rigt udskårne vingers viltre bruskværk rummer yngre evangelistfigurer. Både postamentets og storstykkets gesims er forkrøbet;

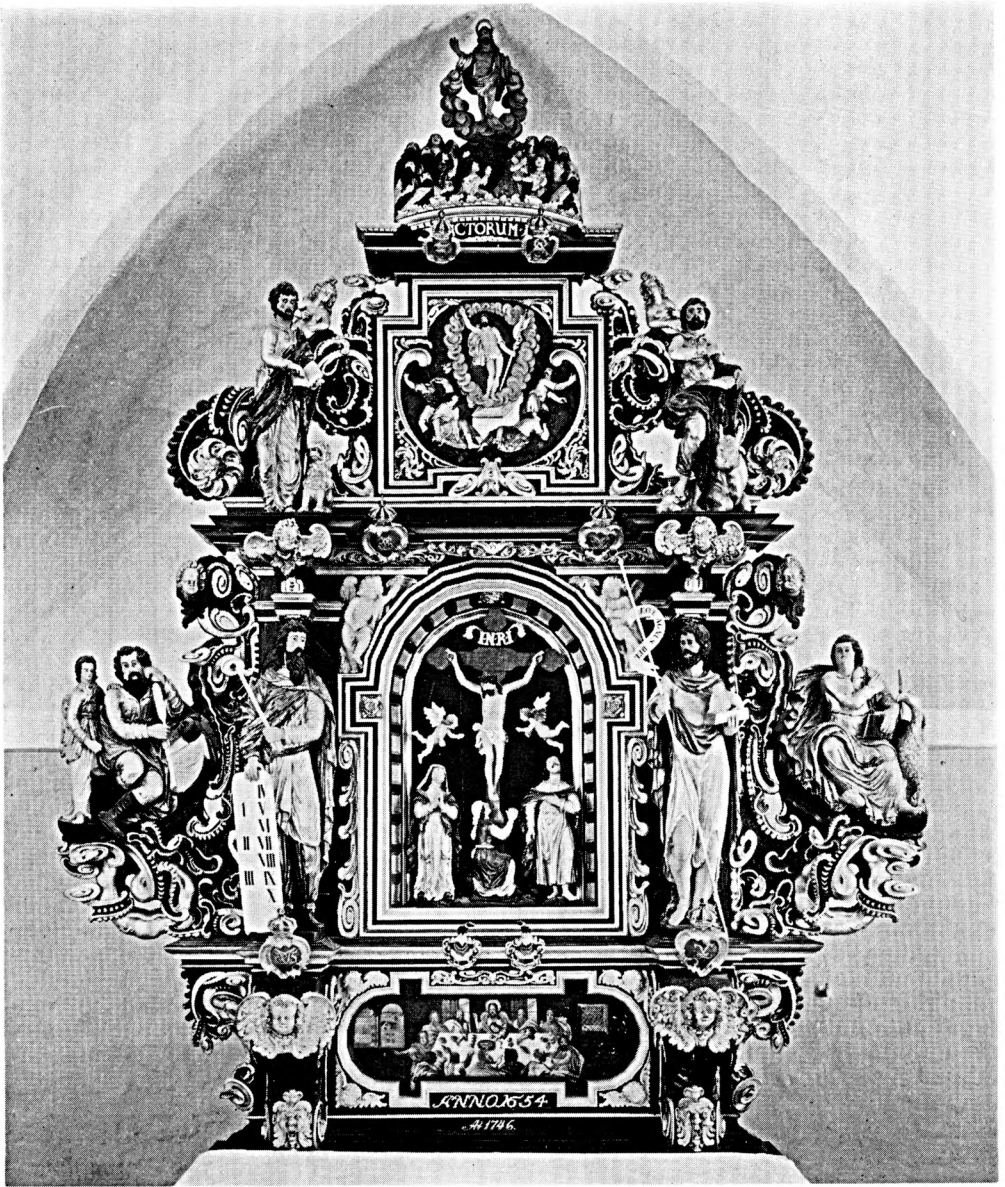

Fig. 5. Ølstykke. Altertavle med reliefskåret årstal 1654 (p. 2336),

L. L. 1962

på den øvre står Markus og Lukas over henholdsvis Moses og Johannes. Bag dem ses de gennembrudte topvinger, hvis skæringer svarer til storvingernes, dog med roset fornedet.

Topfeltets forkrøbbede ramme omfatter et opstandelsesrelief, delvis skåret efter stik af Bernhard Salomon³⁴. Over en meget stærkt fremspringende gesims er der en frit skåret himmelfartsfremstilling, hvor Kristus svæver frontalt med oprakt højre hånd og venstre hvilende på den skykrans, han står i. Under

den knæler ialt 14 personer, deriblandt Maria og apostlene. Et skriftbånd i frisen har reliefskårne versaler: »Actorum I« (»apostlenes gerninger«).

1746 var Moses og Johannes døberen, de fire evangelister samt to våbner og fire skilte så »formuskede«, at de under malingen kun bestod af det bare orme-mel, der tid efter anden faldt ned og gjorde altret urenligt³⁵. De blev derfor kasseret, hvorefter billedhuggermester Henrik Lorentz Beck leverede nye af godt, tørt og rent egetræ af samme udseende og størrelse som de gamle, tillige med yderligere to skilte med den daværende konges og dronnings navne (Frederik V. og dronning Louise).

Moses støtter med højre hånd lovens tavler, i venstre holder han stav; Johannes har langt spyd i højre hånd og i venstre lukket bog, hvorpå lammet ligger. De to figurer ser ud til at være skåret efter samme forlæg som de tilsvarende på Gørløse-tavlen, der også er henført til Claus Gabriel (jfr. p. 2185). Af de fire evangelister sidder Mathæus på nordre storvinge ved en skrivepult, som er dækket med dug, hvorpå bog og blækhus; i højre hånd holder han skrivefjer; bag ham hans attribut, englen. Johannes sidder på sydsiden, støttende en åben bog på venstre ben; skrivetøjet mangler. Ved hans side sidder ørnen. Markus og Lukas står på storstykkets gesims henholdsvis mod nord og syd, med åben bog i venstre hånd og symbolerne ved deres fødder.

De nævnte »skilte« er to på øverste gesims med sammenskrevet F3 og SA for Frederik III. og Sophie Amalie, og på storgesimsen to med henholdsvis C6 og SM for Christian VI. og Sophie Magdalene, samt på postamentgesimsen to med F5 og spejlvendt L (jfr. ovenfor); midt på denne gesims desuden to courtoisive vabner for Otto Pogwisch, lensmand på Frederiksborg 1648—65, og Anne Cathrine Parsberg. Begge vabners hjelmtegn er en skansekurv med en ulv; Parsbergvabnet har almindeligvis som hjelmtegn en krone og en kronet opsats med struds-fjer.

Postamentets nadverbillede, 24 x 92 cm, olie på træ, er formentlig oprindeligt. Dragterne er røde, gule, grønne og hvide, rummets vægge rødbrune, og gennem vinduerne ses huse med røde og blå tåge.

Tavlens nuværende, ret groft udførte staffering fra 1921 domineres af sort, der ledsages af forgyldning med sparsomt blå og grønt. Figurernes karnation er bleg; Moses og Johannes bærer mørkebrune kapper. 1668 fik Johan Møller, maler i København, penge på hånden for at staffere altertavlen, men i regnskaberne 1671 noterer man, »at der endnu intet derved er gjort«⁸. En indskrift bag på tavlen viser, at den først blev malet 1680, hvilket ikke fremgår af regnskaberne. Med hvid skønskrift på rødbrun bund læses således: »Les pengtvre Andre Jehanz Pengtvleret A^o: 1680 jvly 28.«. En undersøgelse af tavlen 1975 ved konservator Mogens Larsen, godtgør, at det er den ældste staffering. På vingernes bagside ses desuden: »Anno 1747«, som henviser til den maling med

L. L. 1962

Fig. 6. Ølstykke. Altertavledetaljer skåret 1746 af Henrik Lorentz Beck (p. 2336).

smukke, fine farver og udstaffering med rig, ægte forgyldning, som udførtes af Hans Nielsen, Ganløse, efter storfigurernes og våbenskjoldenes fornyelse det foregående år. Endelig fortæller en hvid skriveskrift på sort bund, at tavlen blev: »Restaureret Anno 1836 af Malerne N: P: Korremann og W: Calberg« og »Restaureret Anno 1921 af Tømrer Joh. Hansen og Maler A. Poulsen« jfr. den nuværende staffering.

En *Kristusfigur*, af gips, efter Thorvaldsen, skænket af G. Schram 1837³⁶. På loftet.

Altersoli). *Kalk* (fig. 7), med graveret årstal 1594 og våben for Jacob Trolle, lensmand på Frederiksborg 1592—96. Kalken er 24 cm høj. Foden har otte kølbueformede tunger med fodplade og standkant, hvis reliefmønster svarer til Slagslundekalkens (p. 2438). På to tunger på hver side af Trollevåbnet graveret versalindskrift: »Niells Klambeck kierckeverier / dicatus est hic Ølstøchiensis viro nobilissimo« og »Calx templo svb præside Iacobo Trolle / Olle Ivrgensen kierckeverier«. På de tre resterende tunger ses den korsfæstede flankeret af Maria og Johannes. Hver af skaftets otte sider smykkes af forskellige graverede ornamenter f. eks. skaktavl, krydsskravering, skællagte tunger; profilled ved overgangen mellem fod, knop og bæger. På knoppens spidse tunger ses graverede blomstermotiver, i de mellemfaldende felter er

indfattet skiftevis røde og turkisfarvede sten, sidstnævnte danner støvdragere i korsblomst. Bægeret hviler i en skål med gennembrudt renæssancedekoration. På fodpladen mestermærke sammenskrevet GB i uregelmæssigt skjold for Gabriel Brockmüller, Hillerød (Bøje p. 242)³⁷.

Disk, 1697 omgjort af den gamle, som var ubrugelig¹¹. Bunden drevet som ottepas; på randens overside graveret cirkelkors, på undersiden Københavns bymærke, de øvrige stempler helt udslidte. Tvm. 16 cm.

1764 fandtes et †*tørklæde* til at lægge over kalk og disk på altret¹⁴.

Oblatæske, 1869³⁸, svarende til bl.a. Tibirke og Græse (p. 1327, 2204), men lidt større, 10,5 cm i tv. På siden graveret skriveskrift: »Sølvet til denne Oblatæske, der er udført af 2de gamle ubrugelige AEske, er skjænket af Trine Niels Datter Banner 1695, og Marie Charlotte Møhl 1858, til Ølstykke Kirke« (jfr. epitafium nr. 2). Under bunden tre stempler, mestermærke D i oval for Emil Ferdinand Dahl (Bøje 1099), Københavnsmærke 1869 og gardeinmærke for Simon Groth.

†*Vinkander*. Til kirkens vinflaske forfærdigede kandestøber Hans Michelsen i København 1744 en ny skrue og ring. 1751 købtes en tinvinkande med kirkens navn på hos kandestøber Bringe, København¹⁰. 1837 skænkede Fr. Moe ligledes i København en kande af porcelæn³⁹.

†*Skål*, af kgl. porcelæn, sort med guldkors og -kanter. I skab i sakristiet.

Sygesæt bestående af kalk, disk og vinflaske med brøddåse i skruen købtes 1730 hos Niels Johnsen, der fik det gamle sæt i betaling¹⁰. Det svarer til bl.a. Snostrup og Blistrup (p. 2317, 1269). På fodpladen fire stempler: et hjerteformet med NI over 1725 for Niels Johnsen, Københavnsmærke 1730, gardeinmærke for Peter Nicolai von Haven og månedsmærke vædderens tegn.

Alterstager, fra 1600'erne, 47 cm høje, stort set svarende til Lyng (p. 1992 og flg. 14), men uden fødder eller spor af sådanne og med afvigende dekoration på midtkuglen. De store lyseskåle er løse, nu fæstnet ved hjælp af en lysepig af træ anskaffet 1844²⁴. — Syvarmet stage, nu i sakristiet. Et par lakerede †blikalterlys med lamper anskaffet af menigheden 1831³⁶, fandtes endnu 1854³⁹.

Alterbøger. Enevold Ewald: Den bibelske Concordantztes første Deel, København 1748, anden Deel 1749⁴⁰. †*Alterbøger*. 1695 nævnes Frederik II.s bibel in folio »med mange borte og løse blade« tillige med Christian IV.s bibel in folio⁴¹.

Messehagler, tre moderne. †*Messehagler*. 1620 fandtes en af rødt fløj, en af blåt caffas og en »af blåt indsprængt«¹²; 1662 nævnes kun de to første⁸. Efter den tid omtales alene røde⁴².

Alterskranke, trekvartrund, med runde støbejernsstænger til at bære håndlisten, som er af mahogny. 1697 anskaffedes en †*alterskranke* af jern med mes-singknapper¹¹, vel dem, der 1862 var løse¹⁵.

†*Bogstol* bekostet 1739¹⁴.

N. E. 1976

Fig. 7. Ølstykke. Alterkalk, a. Fodtunge med graveret Mariafigur. b. Helhed (p. 2339).

Døbefont, romansk, af rødlig, grovkornet granit. Roskildetype (jfr. Mackeprang: *Døbefonte* p. 405), svarende til Sigerslevvester og Oppe Sundby (p. 2227, 2296), med ansats til rundstav nederst på den keglestubbformede fod. Kummen, der er hugget for sig, har stor rundstav forneden, næsten lodrette sider og tovsnoining langs randen. Tvm. 83 cm. Spor af rød og hvid bemaling på både fod og kumme, muligvis fra 1872⁵, da den endnu maledes⁴³. 1732 blev fonten, der stod neden i kirken, flyttet op i koret »under den nordre bue«, formentlig den plads ved nordvæggen i korets andet fag, som den stadig har¹⁰.

Dåbsfade. 1) O. 1575, sydtysk; på randen mesterstempel RS i rektangel som bl.a. Græse (p. 2205 med note 28), Roskilde Vor Frue og S. Jørgensbjerg (DK. Kbh. Amt p. 85, 108). I bunden det habsburgske våben; uden om det og på tranden ses dreven fremstilling af springende hjorte.

2) 1700'rne, glat, 36 cm i tv. og ca. 6 cm dybt.

3) 17—1800'rne, af tin. Stort, rundt, glat fad, hvis eneste udsmykning er to fordybde cirkellinjer i bunden. På randen kronet rosestempel for »engelsk tin«. Inventariene fra 1695⁴² til 1764¹⁴ omtaler et stort tinbækken af manggods; det var en ringere kvalitet end engelsk tin og stempledtes med mesterens mærke to gange⁴⁴, hvorfor der ikke skulle kunne være tale om det eksisterende fad. Fra 1804 omtales et fad af bly, muligvis det nuværende²⁸. I tårnet.

Dåbskande, 1829⁴⁵, af tin, af den i amtet så almindelige slangehankstype, jfr. Tibirke og Nørre Herlev (p. 1329 med fig. 15 og p. 1950). På korpus graveret Frederik VI.s kronede monogram og på låget med skriveskrift: »Ølstykke Kirke 1892«! I bunden skimtes under kedelsten stempel for engelsk tin.

†*Dåbstøj*. 1764 fandtes et kristentøj til fattige børn, gjort af den gamle caffas-messehagel¹⁴.

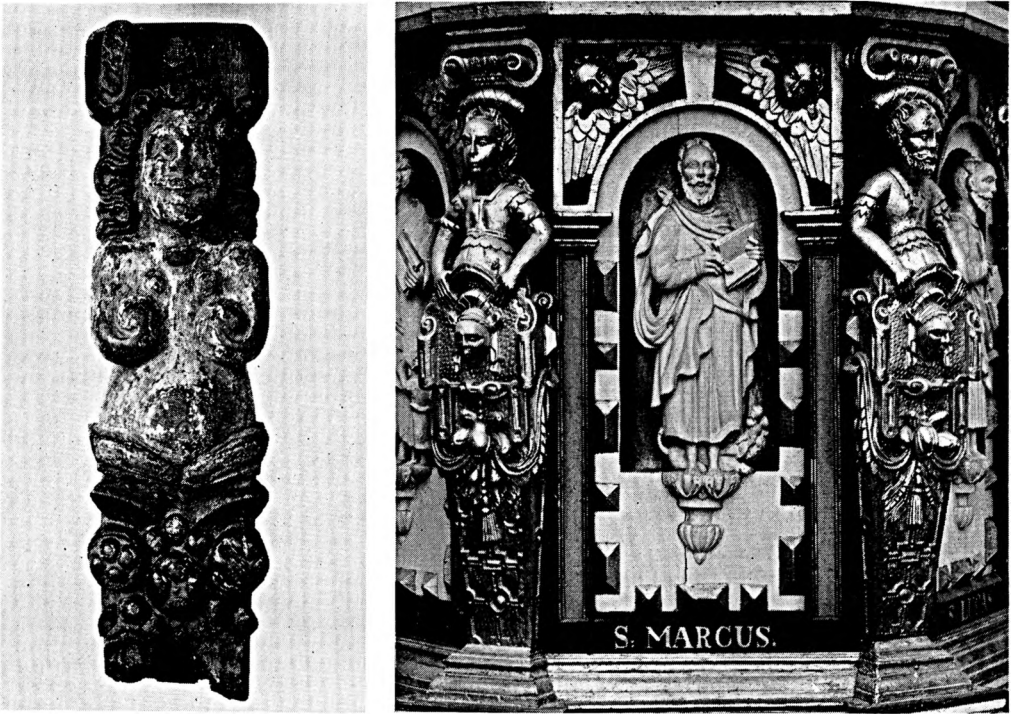
Prædikestol, o. 1600, stort set svarende til Melby og Uvelse, der begge er henført til Bernt snedkers værksted (p. 1624, 2156), som har leveret de regnskabsbelagte stole i Tjæreby 1609 og Lille Lyngby 1614 (p. 1403, 1519).

Stolen, som er på fire fag, har fire hermer, skiftevis mandlig og kvindelig; der er ikke nogen nærmest opgangen. Storfelterne har arkader, hvis pilastre smykkes af profilindrammet, glat fylding; indenfor og langs arkadens underste kant er anbragt diamantbosser svarende til dem, der dekorerer storfelternes pilastre på Melby kirkes prædikestol, som har bevaret de småkonsoller under bueslaget, der i Ølstykke kun skimtes gennem malingen. I hver arkade står en evangelistfigur med sit symbol på en konsol foran niche, som kun fylder de øverste to trediedele af feltet, et forhold som foruden på Bernt snedkers ældre stole kendes i Farum, der også har diamantbosser som Melbystolen. I sviklerne vingede englehoveder omkring slutsten. Hermerne, hvis ansigter minder meget om dem på stolene i Birkerød og Helsingø (p. 948, 1224) - sidstnævnte dog udformet som dyder - bærer pude under kapitælet. Figurerne holder kartouche-skjold med diademhoved, og forneden prydes skafterne af beslagværk (fig. 9).

Postamentfelterne har kartouche med diademhoved og på fremspringene løvemasker. Den glatte gesimsfrise er gennemløbende. Svungen underbaldakin med båndslang på ribberne; ottekantet bærepille fra 1744. *Himlen* er ligeledes fra 1744 »gjort i samme skikkelse som den gamle«¹⁰. Den er seksidet, med glat, gennemløbende gesimsfrise og hængedue i rudeformet felt dannet af profillister. *Opgangspanelet* er fra 1830²⁴ ligesom trappen, der erstattede en ældre, toløbet med repos fra 1744¹⁰.

Stolen står nu med en staffering fra 1961, hovedsagelig blå med hvide storfeltsfyldinger, kartoucher og hvid fylding i opgangspanelet, mens hermer, englehoveder og bosser er forgyldte. Nederst i hvert felt læses med gyldne versaler, fra øst: »S: Mattheus«, »S: Marcus«, »S: Lucas.« og »S: Johannes«. I frisen: »Salige ere de som høre Guds ord . . . Luc: XI, XXVIII«. 1746 afvaskede Hans Nielsen, Ganløse, stolen og stafferede den med fine farver og forgyldning, hvor det gjordes fornødent; den nye himmel maledes ligeledes, duen forsølvedes og i frisen »sattes et bibelsk sprog«. Pillen marmoreredes¹⁰.

Ved skibets sydvæg, i tredje fag fra øst, foran vinduet, hvis lysning forneden lukkes af et hvidmalet oprindeligt panel med tre fyldinger, der har profillister på de tre sider, men ingen forneden⁴⁶.

L. L. 1962

Fig. 8—9. Ølstykke. 8. *Herme, muligvis fra †pulpitur (p. 2344). 9. Prædikestolsfelt med evangelisten Marcus (p. 2342).

Timeglas, bekostet 1744¹⁴, firfaget, med rødmaledede, drejede småsøjler, svarende til f.eks. Grønholt og Søborg (p. 874, 1134). På smedejernsstativ, der ender i småvolutter. Ved prædikestolen.

Stolestader, antagelig fra o. 1870. Ved synet 1861 angaves stolene at være så hårdt angrebet af svamp, at de »efter haands falder sammen i Stumper og Stykker«¹⁵. Da C. Weber, Frederiksborg, 1872 fik betaling for at have malet kirkens stole med egetræsfarve, er de formentlig fornyede i de mellemliggende år⁵. De glatte gavle har udsavede vanger og øvre afslutning formet som et sadeltag; bænkenene ombyggedes 1960 og maledes blå i to nuancer. Om de ældste stoles udseende haves ingen oplysninger; o. 1660 skal svenskerne have slået dem til Frederikssund, hvor de blev ført bort af strømmen, jfr. Lyng (p. 1994 med note 34)⁴⁷. 1746 var der 34 lange og 10 korte stole, kvindestolene forsynet med klapper¹⁰. År 1800 var alle stole nedrevet og nyforfærdiget²⁴. I *biskoppens †stol* blev et panel malet 1827²⁴.

Degnestol, samtidig med stolestaderne. †*Skriftestol*, udført 1773 af snedker Søren Jensen, Farum, var i sakristiet¹⁰, hvor den blev malet 1827²⁴ og endnu opføres i inventariet 1854³⁹ tillige med »rækværk og knæfald«, muligvis det, der 1860 var kasseret¹⁵.

Skab, fra pastor Møhls tid (1836—90). Egetæsmalet. I sakristiet.

†*Pengeblok*. 1618 betales tømmermanden for at udhugge og færdiggøre pengeblokken, som smeden beslog¹². †*Pengetavler*. 1745 anskaffedes en af pæretre og 1773 en af hvidt egetræ¹⁰.

Dørfløj, 1700'rne, flammeret, brunrød; til tårntrappen. En tilsvarende †*dør* leveredes 1768 af snedker Søren Jensen, Farum, til våbenhuset¹⁰.

†*Pulpitur* med malet årstal 1635 og Karen Arenfeldts våben, er første gang nævnt 1671 i forbindelse med reparation af kirkens vægge⁸, uden at det fremgår, hvor det var opsat. 1698 blev det gjort dobbelt så stort og 1701 malet til lige med alle stolene¹¹. Efter at pulpituret siden 1784 havde været ganske ubrugeligt, indstilledes det 1792 til istandsættelse⁴⁸. Reparation var åbenbart ikke tilstrækkeligt, for 1817 leverede Meyn (Christian Meyn 1785—1826) overslag til et nyt pulpitur, som V. Ewald opsatte⁴⁹. Fra det oprindelige pulpitur stammer muligvis den **herme* (fig. 8), som opbevares i Nationalmuseet (inv. nr. D 3468/1966). Den nederste del af skaftet er brækket af, nuværende højde er 37,3 cm⁵⁰. Figuren har overskæg og langt, bølget hår ned over begge skuldre. Hans arme er formet som oprullede volutter. Den bevarede del af skaftet smykkes af store røde og mørkegrønne frugter. Ansigt og krop er grågrønne, håret sort, det joniske kapitæl rødt. Om †urskive på fyldingsværket, malet 1746, se under tårnur.

Orgel, bygget 1878 af A. H. Busch & Sønner, København, som et af dette firmas første arbejder. Et manual med fem stemmer: Gedackt 8 Fod, Fugara 8 Fod, Octav 4 Fod, Rörflöite 4 Fod og Gemshorn 2 Fod. Suboktavkoppel, mekanisk sløjfevindlade. Bælgranlægget moderne. Nygotisk, hvidmalet *façade* med attrappiber af sølvbronceret træ. I tårnrummet. †*Orgel*, bygget 1842 af hoforgelbygger Fr. H. Ramus, København³⁶.

†*Salmeriummertavler*. 1799 anskaffedes tre sorte, som blev malet 1827²⁴, og 1847 købtes igen tre nye²⁵. På fig. 10 ses to yngre tavler.

To *præsterækketavler*, den ene fra 1843³⁶, muligvis den mindetavle, snedker H. C. Rugaard, Frederiksborg, forfærdigede⁵¹, den anden fra o. 1920. Begge er rundbuet afsluttet foroven og opfører med gul skriveskrift præsternes navne.

Løse tavler. 1) 1877, af eg og bøg; i rammen er indfældet en gibsmedaljon med stempel på bagsiden for H. C. Brix⁵². Motivet er: Lader de små børn komme til mig. Forneden på tavlen er med fordybde versaler skåret: »K E Møhl Sogneprest d. 13 Novb 1877 Ølstykke«. I tårnet. 2) O. 1879, af eg, med relief-skårne nadversymboler under rammens vedbend. På bagsiden indskåret: »M P Jensen Udlejre 1879« og »Poul Anders Poulsen me fecit«. I tårnet.

†*Malerier*. 1) 1680, forestillende præsten Niels Sørensen Banner med hustru og ni børn (sml. epitafium nr. 2)⁵³. Ifølge indberetningen til Hofmann forsynet med latinsk indskrift, der meddeler, at N. S. B. døde 60 år gammel 31. jan.

Fig. 10. Ølstykke. Indre, set mod øst.

L. L. 1962

1685, og fra 1. maj 1653 var præst i Ølstykke, hvor han blev født 1. nov. 1624, og hustruen Medea Christophersdatter Erich, født i Stenløse 3. april 1633, gift 29. april 1655, †8. sept. 1691, 58 år gammel⁵⁴. På bogen i præstens hånd læstes: »Videte, vigilate, et orate: Marc 13.33« (»Se, våg og bed Mark. 13.33«). Skilderiet var »på den nordre side«.

2) 1700—25, præsten Malthe Jensen Radier med to sønner, samt hustru og to dotre, uden inskription. Ifølge Thurah var præsten og hans hustru Beata Vinding, der døde 1735, 82 år gammel, begravet i sakristiet⁵⁵.

Lampetter fra 1970.

†*Kirkeskib*, ophængt 1932, navnløst, tremastet sejlskib, bygget og givet af snedker Poul Chr. Fredskilde, Ølstykke⁵⁶.

Tårnur, af smedjærn, vist ældre end 1661. Døgnværk og timeslagværk med fælles central taphulstiver i ramme med udadbøjede ben, samlet med kiler (højde 0,92 m, længde 1,07 m, bredde 0,71 m). De lodrette stivere afsluttes foroven med en platte. Trævalser, hesteskoformede spærhager, vinkelstillede optræksudvekslinger og stokkedrev i begge værker (undtagen optræks- og slagskivedrev). Gangværket har mellemhjul. Valsehjulskile til to slagværksudløs-

ninger pr. omdrejning. I valsehjulsfølgen to huller, sikkert til løftning af en halvtimemølle (se nedenfor). Ca. 2 m langt jernpendul med viserakselbøjle. Oprindelig linse mangler. Udveksling til stiv viser. Slagværk med seks hammerløftestifter og blindfælg, tosidig udløsningsmekanisme og gammel svejftet vindfang. Udvendig slagskive. Gammel slaghammer, nu i urkammeret.

Stiftgangen har afløst en hagegang, som atter (måske 1745 i forbindelse med værkets flytning, se nedenfor) erstattede den oprindelige gang med lodret spindel, hvis nederste leje spores i centralstiveren. Stenlodder med jernøskne.

Værket står i mellemstokværket i et med tårnet samtidigt urhus op mod sydturen. Skivekvadraten, fornyet 1972, med årstal 1867 i hjørnerne er udført i cement⁵⁷. Selve den runde skive er af metal, hvid (sml. fig. 4) med sorte romertal og stiv gotiserende viser.

Uret nævnes tidligst 1661—62; et inventar 1662—63 omfatter bl.a. et nyt sejerværk. 1663—64 omtales sejerværket ejendommeligt nok som »forrystet og brøstfældigt«, hvorefter det repareredes⁸. Det drejer sig dog formodentlig om det samme ur, som blot er blevet istandsat efter krigstiden, jfr. nedenfor om skiven. 1695 oplyses, at urværket stod nede i kirken, og at det slog »halvgaaen« på en lille klokke⁴¹, men 1745 repareredes det af urmager Hans Ingvorsen i Ballerup og flyttedes op »på Taarnets Gevelter«, hvorefter det slog såvel oppe i tårnet som nede i kirken, ligesom der både var skive uden på tårnet og inde i kirken, hvor den var anbragt på pulpiturets fyldingsværk; den blev malet af Hans Nielsen fra Ganløse af nyt med romertal og årstal 1746, tilligemed viserstangen¹⁰.

1783 havde en storm blæst 1000 tagsten ned »lige over Uret, som derved har lidt meget«⁵⁸. Denne oplysning om værkets placering synes vanskelig forenelig med omtalen ovenfor af værkets flytning 1745. Den indvendige urskive fornyedes 1788 af snedker Jørgen Diderich Schmidt med postament, »Kælstøder« og indskudte lister⁵⁹. 1797—98 repareredes værket, bl.a. med to nye viserhjul af A. Nielsen, 1803—04 af urmager Bingstrøm, Frederikssund, og 1827 af L. Jørgensen²⁴.

Den udvendige »solskive« fornyedes 1662—63 af snedker Espen Børresen og maler Bonde, København, i stedet for den gamle, som i ufredstiden nedfaldt og blev sønderslagen. Der er sikkert tale om en skive hørende til uret, men 1663—64 nævnes »en ny Solviser, som paa Taarnet fastgøres, hvorefter Sejerværket stilles«⁸. I dette tilfælde drejer det sig om et *solur*.

1697 leveredes en ny malet solskive af eg med forgyldt viser, sandsynligvis til det mekaniske ur¹¹. En oplysning fra 1724 levner i al fald ikke tvivl om, at den da opsatte egetræsskive — ca. 1,60 m i kvadrat — hørte til sejerværket. Den udførtes af snedker Christopher Qvist i København og havde kobbervisere med hånd og halvmåne. Maler Peter Cornelissen, København, malede den og

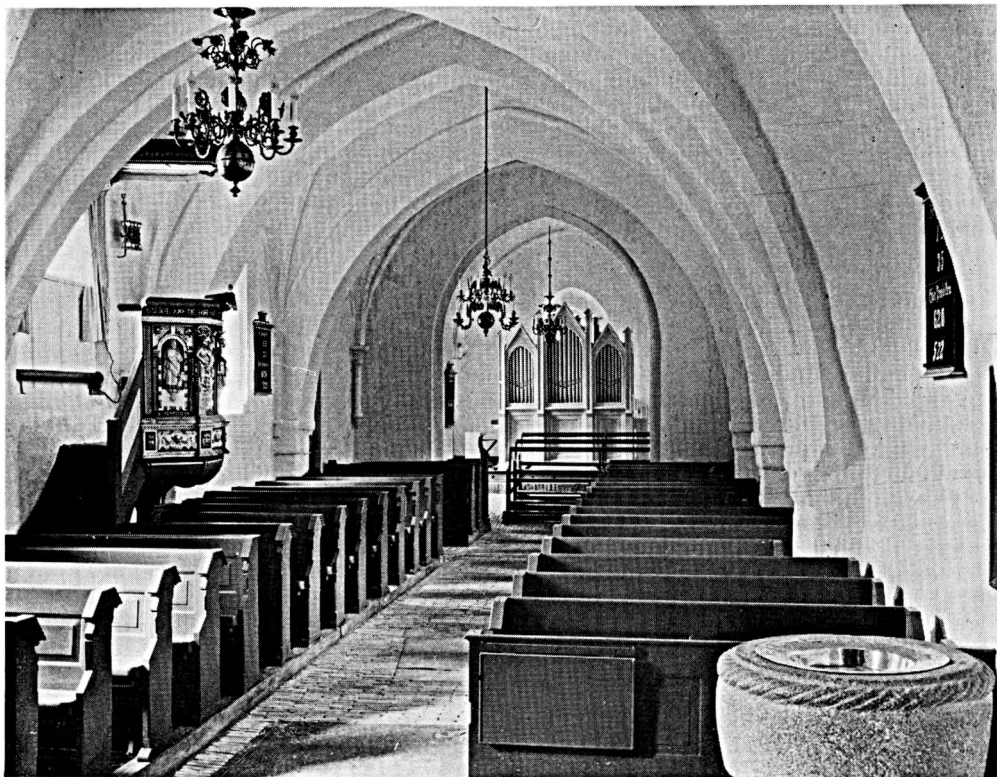

Fig. 11. Ølstykke. Indre, set mod vest.

L. L. 1962

forgylt de kgl. navne, krone og årstallet. 1747 fornyedes den af snedker Jens Christensen, Farum, og maler Hans Nielsen, Ganløse¹⁰. Måske har den siddet til 1805—06, da der anbragtes en ny kvadratisk skive, hvorm »en Karnis«, 6 tommer bred samt en liste indvendig og 2 »Rivler«²⁸. Endelig 1836 fornyedes skiven sidste gang på det gamle tårn⁴⁰.

*Klokker*⁶⁰. 1) 1827²⁸, »Støbt af I C & H Gamst Kiøbenhavn Anno 1827« ifølge versalindskrift om halsen (sml. Melby p. 1629). 107 cm i tv. Vægt 4 skippd. 3 lispd. 6 pd., den gamle vejede 4 skippd. 5 lispd. 4 pd. 2) 1833, »Støbt af I. C. & H. Gamst. Kiøbenhavn Anno 1833«. Indskrift med versaler om halsen. 113 cm i tv. — Ophængning i slyngbomme 1971, ved Thubalka.

†*Klokker*. 1) 1602 afleverede kirken en klokke på 4 skippd. 6 lispd.⁶¹. 1758 fandtes to klokker, der begge var støbt 1641 af Hans Meyer, Helsingør, der er mester for de bevarede klokker i Græse fra 1644, samt Søborg og Kregme fra 1649 (p. 2211, 1140 og 1579). 2) På den mindste læstes: »1641 er denne klokke støbt til Ølstöche kirke med velbyrdig Friderich Urne bevilling. Lover Herren i hans helligdom, lover hannem i hans herlighed. Ps. 150. Janus Johannis Tning (!) Pastor. Henningius Johannis defensor« (værge)⁶². Om

slagringen stod: »Soli deo gloria, deo in excelsis. Me fecit Hans Meyer in Helsingör A° 1641« (»Gud alene æren... H. M. i Helsingør støbte mig år 1641«).

3) 1641. På den største klokke stod følgende vers:

»Omnia sunt hominum tenui pendencia fdo,
 Qvæ pratis! ut flos, sic perit omnis honos.
 Corpora putrescunt hominum, post funera crescunt,
 Serpentes, vitam qvare homo cerne tuam
 Cum limus, fimus, cum vile flegmaq(ue), simus,
 Qvid Superbimus, nescimus, qvando perimus.

Janus Johannis Pastor. Hemmingius Johannis defensor. Soli deo [gloria]. Me fecit Hans Meyer in Helsingör A° 1641«.

Hængende som i en tråd er menneskers samfulde vilkår, og i et pludseligt fald omstyrtes al deres værd. Aftenen nu falder på, forbliv, o Kristus, iblandt os, lad ej det lys, som er dit, dermed for os slukkes ud. Alt skal forgå, som en vandboble rund, der lettelig brister, ligesom blomsten i eng visner vor ære så brat. Råddenskab borttærer menneskets krop, efter døden formeres orme alene: besku, menneske derfor dit liv! Da vi til ler og til skarn, til usselig slim skal forvandles, hvad tør vi bryste os med? Glemmes det skal i vor død⁶³. 4) 1769 blev den største klokke (†nr. 3) omstøbt af Michael Troschell, København, der satte det kongelige navn på klokken¹⁰. 5) *Halvtimelklokke*, nævnt 1695, jfr. p. 2346.

Klokkestol, fra tårnets opførelse 1867, af fyr, af krydsbåndstype.

GRAVMINDER

†*Muret grav* i koret opfyldtes 1728; bjælkerne var rådne og ligstenen sunket¹⁰.

Mindetavler og epitafier. 1) O. 1770 (fig. 12) over Iochum Friderich Zarth, født 1709, gift 1737, kaldet til præst for Ølstykke menighed 1744, indsat som provst for Ølstykke herred 1764, †1769, og hans hustru Christine Marie Zarth, f. Kremer, født 1713, gift 1737, †1770, tillige med deres datter Anna Catharina Zarth, født 1739, †1764. Alle begravet i kirkens kor. Opsat af afdødes efterlevende svigersøn og datter. Rektangulær marmortavle med buetunge foroven, 81x41 cm. Indskriften, med fordybede versaler, har spor af forgyldning. I lunetten over den rektangulære indskrifttavle ses relieffremstilling af døden symboliseret ved nøgen mandsperson med dødningehoved, som støtter højre albue på en urne og i venstre hånd holder et timeglas, der hviler på hans venstre, bøjede knæ. Under tavlen er et relief hugget slyngbånd med rosetter. På korets nordvæg.

2) 1695. Sebastian Calundborg Pedersøn, født 8. okt. 1654, † 25. maj 1694, gift med Trunde Nielsdatter Banner⁶⁴ og fader til tre børn, i ni år præst i Øl-

L. L. 1962

Fig. 12. Ølstykke. Epitafium over Iochum Frederik Zarth, † 1769, og hustru Christine Marie Zarth, † 1770, samt datteren Anna Catharina, † 1764 (p. 2348).

stykke (jfr. oblatæske, †maleri nr. 2 og gravsten nr. 1). Tavlen opsat 1695 af S. Banner, som afdøde navngav her (i Ølstykke). Indskriften, som slutter med et sapphisk vers, kan være forfattet af afdødes svoger. Bektangulær tavle, 84x64 cm, af brun marmor, med fordybde, forgyldte versaler, navnene med skønskriftbogstaver. Den latinske tværskrift dækker hele stenen. I korets sydvæg.

Gravsten. 1) Gotisk, trapezformet, lys, grå kalksten, delvis dækket af alterskranken. Nuværende mål 143x83 cm. Sekundær indskrift over Bastian Pedrson (!) Kalungborg (!), †1694 (sml. epitafium nr. 2). I koret.

2) Gotisk, trapezformet, lys, grå kalksten 197x91—53 cm, glat med fire

græske kors, et på midten, et i hvert af de nedre hjørner og et skævt anbragt i øvre venstre. Stenen er brækket tværs over. I skibets midtgang.

3) 1776, Anna Kirstine Jens Datter Boserop, født 31. juli 1735, †17. maj 1773; hun var moder til to børn i første ægteskab med Johan Friderik Lange og til fem børn i andet ægteskab med møller Carl Friderich, som bekostede stenen, dvs. indskriften. På dens øvre del findes sekundær indskrift over Carl Friderik, selvejer for Øvre VæreBromølle, født i Ioenstrup mølle 1726, †17. febr. 1799, fader til fem børn i første ægteskab med den herunder hvilende matrone Annekirstine Jens datter Boserup og til syv børn i andet ægteskab med den sørgelig efterlevende matrone JoHanne Boserup⁶⁵. »Dette« (indskriften) er bekostet af enken. Blåsort kalksten med ortoceratitter, 192x141 cm, med fordybet versalindskrift, navnene med skønskriftsbogstaver. I hjørnernes fordybede felter blomsterrelieffer, sml. sten nr. 12 i Slangerup (p. 2104), der dog ligesom de andre sten, der henvises til der, er fra anden halvdel af 1600-tallet. I skibets midtgang.

†*Ligtræer*. I begyndelsen af 1800'rne anføres adskillige gange indtægter for ligtræer over navngivne personer⁶⁶.

KILDER OG HENVISNINGER

RA. DaKanc. B 99. Fortegnelse på kronens gejstlige gods indsendt af lensmændene i enh. til kgl. missive af 28. dec. 1590. III Sjælland. — *LA. Ølstykke sognekaldsarkiv.* B 1. 1736—1834. Liber daticus ... Kirkesyn 1803, visitatsbemærkninger. 1741—1823. — 1807—65. Div. korrespondancesager, bl.a. vedr. anskaffelse af orgel 1842—65, rgsk. vedr. småposter, inv.lister 1807, 1837, 1844, 1862. — Se i øvrigt arkivalier for Frederiksborg amt i almindelighed p. 30.

Nationalmuseet. Indberetning af Sophus Müller 1875, C. A. Jensen 1919 (bygning og inventar), Niels Termansen 1916 (forslag til midlertidig istandsættelse af altertavle), Aage Sørensen 1960 (farveafsætning på stolestader, prædikestolsopgang og underbaldakin samt orgel), Vibeke Michelsen 1962 (inventar), Robert Smalley 1970 (kalkmalerifragmenter), Mogens Larsen 1975 (altertavle og prædikestol). — Bygningsbeskrivelse og tårnур ved Hans Stiesdal, inventarbeskrivelse ved Marie-Louise Jørgensen, orgel ved Ole Olesen.

Fyldige *udskrifter* af arkivalier kirken vedr. findes i NM.

Tegninger. NM. Seks blade med eksteriør, bygningsdetaljer og alterstage af E. Schiødt 1875. — Akvarel af timeglas ved P. Linde 1935. — *RA. Landbrugsministeriet.* Domænekontorets kortafl. 1917. Tre blade med forslag til ombygning 1867 ved F. Meldahl.

Litteratur. Historisk-antiquarisk beskrivelse over Snodstrup og Ølstykke sogne i Frederiksborg amt, ved H. Knudsen og K. Möhl, i *Annaler f. nord. Oldkyndighed.* 1838—39, p. 341—377.

¹ Jfr. H. Knudsen og K. Möhl i *Annaler for nordisk Oldkyndighed*, 1838—39, p. 353ff.

² Landebogen p. 10. ³ Kronens Skøder II, 609; da det sammesteds p. 599 hedder, at patronatsretten til Ølstykke (i Sømme herred!) skulle være skødet til Vilh. Mule og Jørgen Landorph, må det bemærkes, at kirken ikke er nævnt i den til skødet hørende specifikation (ibid. p. 602), men derimod en gård i Ølstykke, som åbenbart har forårsaget

fejlen. Kaldet besattes da også 26. maj 1694, 11. april 1724 og 24. juli 1744 på den for ikke-privatejede kirker ganske normale måde: umiddelbart gennem Danske Kancelli, se RA. Sjæll. reg. anf. data. ⁴ RA. Fortegnelser over kgl. resolutioner gennem Rente-kammeret ved S. Nygård nr. 12948 og 21256. ⁵ LA. Kgl. bygningsinsp. Meldahl. Domænekirkerne. ⁶ NM. Møntsamlingsens fundprot. nr. 286, jfr. Årb. OldkHist. 1886, p. 151. ⁷ Kgl. Bibl. Folkemindesamlingens kartotek. ⁸ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirker-gsk. 1661—72. Ølstykke hrd. ⁹ RA. Rtk. Rev. rgsk. 1713—19. Sjællands stifts kirker-gsk. ¹⁰ RA. Rtk. Rev. rgsk. 1721—80. Sjællandske rytterdistrikters kirker-gsk.

¹¹ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirker-gsk. 1692—1780 rgsk. for enkelte kirker i Frborg. rytter-distrikt. ¹² RA. DaKanc. Seks års kirker-gsk. ¹³ RA. Kultusmin. 1848—1916 journal-sager. ¹⁴ LA. Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. Kgl. kirkers inv. 1764. ¹⁵ LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Lynge-Frborg., Ølstykke og Horns hrd.s provsti. 1831—62 prot. over synsforretn. over kirker. ¹⁶ Hvor gammelt dørstedet er, kan ikke afgøres. 1845 er døren nævnt første gang (RA. Rtk. Rev. rgsk. Frborg. amtstue 1797—1848 div. år). ¹⁷ Det er vanskeligt at afgøre de nuværende gesimsers alder. En gesims svarende til korets ses på den vestre del af skibets nordside, mens resten af skibets langmure både i nord og syd har simpel falset og hvidtet gesims. Meldahls tegning viser hele kirken med tandnitgesims som korets. Denne detalje må angive et forslag og ikke en tilstand. ¹⁸ Ved et syn 1871 (note 5) foreslås både våbenhusdøren og døren ind til selve kirken udvidet. ¹⁹ Ifølge Danske Atlas VI, 51 stod uden på kirken: »1594 Jacob Trolle Lehnsmand«. ²⁰ De bevarede tegninger, sign. af Meldahl 1. juli 1867, er foruden at være et forslag til nyt tårn også et restaureringsforslag for resten af kirken. Tegningerne blev dog ikke fulgt i alle enkeltheder. Bl.a. vises tårnet med fem kamtakker i hver gavl, men udførtes med syv. ²¹ På Ferdinand Meldahls restaureringstegning (note 20) er sakristiet fremstillet med en blændingsprydet gavl med syv kamtakker. Dette må være et aldrig udført forslag. 1873 ønsker synet en kamtakket gavl opført (note 5). ²² RA. Rtk. Bygningsadm. Beregninger og overslag ... 1821—27. ²³ I en kontrakt 1671—72 (note 8) med kgl. maj.s murer-mester Jørgens Skramb, Frederiksborg, nævnes »de tvende øverste kamme, sønder og nør, som er meget brøstfældige«. ²⁴ RA. Rtk. Bygningsadm.s kopibog 1841—50. ²⁵ Ved tårnets nedbrydning fandtes en teglsten i munkestensformat, på hvis ene flade der i den våde ler er indridset en senmiddelalderlig, ikke opløst latinsk indskrift. Indsendt 1867 af sognepræsten, P. Møhl, til Nationalmuseet, nr. D 348. ²⁶ 1712 hedder det, at alle kirkens tage er af bly (note 11), men 1784 omtales tusinde tagsten, som stormen har revet af tårnet (jfr. LA. Amter. Frborg-Kronborg. Breve og dok. vedr. kgl. kirker og skoler 1784—87), mens der ejendommeligt nok 1801—02 foretages en udbetaling for reparation af tårnets blytag ved Canut Friderich Schou (note 24). ²⁷ RA. Rtk. Sjællandske kontor. 1776—79. Udskrift af kirkekassens regsk. ²⁸ RA. Rtk. Rev. rgsk. amtsstuer-gsk. 1797—1848. ²⁹ 1827 ønskes vinduerne ændrede, så de får form som dem i Stenløse (jfr. note 22). ³⁰ Skibets gulvforhold blev ordnede ved istandsættelse o. 1861 (jfr. note 13 og 15). ³¹ Note 15, 1861—62. ³² Tøj som er glat på den ene side og låddent på den anden. ³³ C. A. Jensen: Claus Gabriel. Slotsnedker paa Frederiksborg, i Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1950, p. 23-27. ³⁴ Jfr. Georg Garde: Silkebroderede lærredsduge, 1961, p. 277, og samme i Fund og Forskning IV, 1967, p. 7-22. ³⁵ Nogle af Johannes døberens fingre fornyedes igen 1860 (note 15). ³⁶ LA. Ølstykke sognekaldsarkiv. Div. korrespon-dancesager 1807—65. ³⁷ Gabriel Brockmüller, Hillerød, har blandt andet leveret oblat-æskten til Frederiksborg slotskirke og ovennævnte alterkalk til Slagslunde (p. 1817, 2438). ³⁸ Jfr. LA. Bispearkivet. 1862—79. Kirkesyn, år 1869. ³⁹ LA. Frborg. amtstue. Kirker-gsk. med inv.lister, år 1854. ⁴⁰ Ifølge kgl. res. af 26. marts 1751 skulle Ewalds Con-cordants være ved alle kongens kirker. ⁴¹ LA. Bispearkivet. Provstebreve. 1690—1808. Ølstykke. ⁴² Jfr. note 11, inv. 1692 og note 14. ⁴³ 23. maj 1889 udsendes cirkulære om fontenes befrielse for oliemaling. ⁴⁴ Jfr. Egil Skall: Den engelske tinfabrik, i Hist-MeddKbh. 1965, p. 47f. ⁴⁵ RA. Rtk. 245.122—58. Register til journalen. ⁴⁶ Panelets

farvegang svarer til stolens. Under den hvide farve findes egetræsådring, derunder hvidt og som ældste lag perlegråt, ifølge undersøgelse 1975 ved Mogens Larsen.⁴⁷ Jfr. Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie, 1931, I, 150.⁴⁸ RA. DaKanc. F. 47. Indb. om kirkernes tilstand 1792.⁴⁹ RA. Rtk. Bygningskontoret 1782—1826. Journalsager.⁵⁰ For størrelsens skyld kunne hermen godt oprindelig have været hjørneherme på en prædikestol. Da den er yngre end kirkens bevarede prædikestol, er det dog næppe tilfældet, forudsat at den virkelig stammer fra Ølstykke. En anden mulighed er, at den har siddet på et forsvundet alterbordspanel jfr. f.eks. Kildebrønde (DK. Kbh. Amt p. 982).⁵¹ RA. Rtk. Bygningsadm. Journalsager 1782—1848.⁵² Hans Christian Brix, 1831—1907 var billedhugger og figurfabrikant, havde været i lære hos H. W. Bissen.⁵³ Om sognets præster se Erik Olsen: Ølstykke sogns præsterække, i Pershist. 10. rk. 5. bd. p. 180—82 med rettelser til Wiberg: Præstehist., jfr. note 62.⁵⁴ LA. Bispearkivet. Hist. efterretn. til HofmFund.⁵⁵ M. J. R. var præst i Ølstykke 1694—1724 ifølge Wiberg: Præstehist., L. L. Thurah: Saml. til beskrivelse af Danmark, i Kgl. Bibl.⁵⁶ H. Henningsen: Kirkeskibe, i ÅrbFrborg. 1952, p. 104.⁵⁷ Fornylsen skete i forbindelse med installation af elektrisk uranlæg med kvartér- og timeslag, fabrikat Westerstrand.⁵⁸ LA. Amter. Frborg.-Kronborg amter. Breve og dok. vedr. kirker og skoler 1784—87.⁵⁹ RA. Rtk. Rev. rgsk. kirkeresk. for Frborg. rytterdistrikt 1780—92.⁶⁰ Gribso i ÅrbFrborg. 1934, p. 111,119.⁶¹ DaSaml. 1, 100.⁶² Frederik Urne var lensmand på Kronborg og Frederiksborg 1629—41. På den tid hørte Ølstykke hrd. ellers under Kbh.s len. Jens Hansen Slagelse var præst i Ølstykke fra 1625 til sin død 1653. Wiberg indskyder (i Præstehist.) Niels Stephansen mellem 1630 og 1653, sml. note 53.⁶³ Oversættelsen skyldes H. D. Schepele, som gør opmærksom på, at vilis kan være en rettelse af afskriveren, der nok har troet, at flegma har været femininum, men det er neutrum, og det har Jens Hansen vidst, så han har korrekt haft vile. Gribso (i ÅrbFrborg. 1934, p. 111) oversætter vilis ved galde, som var det en skrivefejl for bilis. H. D. S. er af den opfattelse, at Jens Hansen har haft tidens almindelige akademiske dannelse og kendt legemets fire væsker. Flegma, den kolde slim, symboliserer også vinterkulde og passer godt til billedet af legemets forkrænkelighed, men det gør galde ikke. Den gule og den sorte galde står også for sommer og efterår. Galden kommer i kog, den passer ikke på billedet af døden. Der har sikkert stået vile=ussel.⁶⁴ Niels Sørensen Banner, præst ved kirken 1653—85, søn af Søren Jensen Banner, † 1625, præst i Ølstykke.⁶⁵ Jfr. Arne Sundbo: Øvre Værebros Mølle, i ÅrbFrborg. 1949, p. 65—106.⁶⁶ F.eks. 1801, 1803, 1808 og 1815 (note 28)

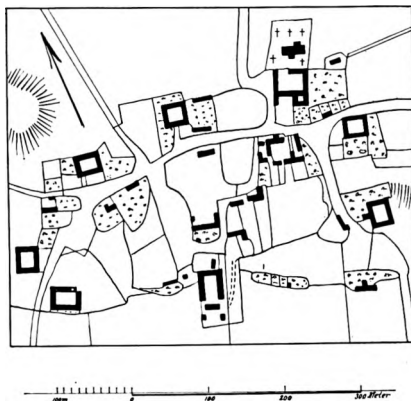

Fig. 13. Ølstykke. Landsbyplan 1783.